

archivum: 97/15

U T O P I A . U T O P I S T A S Z O C I A L I S T Á K .

Dr. Horváth Barna : Az utópia értelme, és

Rácz Kálmán : Utopista szocialisták

c. művei alapján

írta:

B a l o g h B a r n a .

II. éves joghallgató.

Kolozsvár, 1942.

U T Ó P I A . U t Ó P I S T A S Z O C I A L I S T Á K .

Mi az utópia? Erre vonatkozóan mindenekelőtt nézzünk meg néhány meghatározását." Az az állapot, amely sohasem lehet, pedig mindig lennie kellene "; " az utópia oly államnak ábrázolása - mondja Quabbe - ahol az emberi együttlét valamely sarkalatos hiba kiküszöbölése után azonnal, örökre, hatásos módon, erkölcsösen van rendezve "; Mannheim szerint az "utópiás tudat: a valóságon túlmenő olyan tájékozódás, amely cselekvésbe menvén át, amindenkori létrendet szét is feszíti" ; vagy Mumford definíciója a helyes, aki szerint: "a menekülési utópia kárpótol, menedéket nyújt az élet kemény valóságaival szemben, amelyeken mitsem változtat, az újjáépítési utópia viszont olyan újjáalakított környezet látománya, amely a ténylegesnél jobban alkalmazkodik a bennlakó emberi lények természetéhez és fejlődéséhez."

Már ezen meghatározott alakjából is látnunk kell, hogy utópisztikus mindaz a vágykép, vágycél, vágyterv, érték, aminek a teljes megvalósítása kiküszöbölhetetlen nehézségekbe ütközik. Tehát a vágykép, vágycél a hozzávezető út járhatatlansága miatt lesz utópisztikussá.

Az utópista szocialistákkal legújabbban R á t z Kálmán foglalkozott "Utópista szocialisták" c. tanulmányában. Bár munkája nagy részében erősen érzi, hogy másod, vagy talán harmad kézből merített, mert sokszor az egyes munkákból nem azt emelte ki, ami igazán utópia, s ha ki is emelte, inkább csak ismertette az utópista elgondolást, de nem próbálta meg

azt, hogy az egészséget mintegy felülről nézve, kritikus szemmel vizsgálódván magyarázzon, s ezáltal az utópia értelmét megfoghatóvá tegye, mégis mivel hatalmas utópista irodalmat tömörített össze, érdemesnek kell tartanunk arra, hogy foglalkozzunk vele.

Az utópista szocialistáknak korszakonkénti tárgyalásánál szerencsésebb lett volna az, ha az egyes utópistákat a kitűzött utópista célnak, az utópista vágyképeknek megfelelően csoportosítja, pl. akinek az államra, a jogrendre, vagy a jog nélküli társadalmakra stb. vonatkozóan voltak megbízhatatlan vágyképek, utópiáik.

Az első nagy utópista: P l a t o n, aki é s s z e r ü - e n akarta megszervezni az eberiséget. Mindenható államában merev osztályokat állított fel: a dolgozók, segítők, és a vezetők rendjét; a vezetők nő-, gyermek-, és vagyonközösségben élnének. Ez első pillanatra nem látszik utópisztikusnak, de amikor rá gondolunk arra, hogy kik legyenek a vezetők, kik azok a tökéletes emberek, akiket Platon vezetőül jelöl, a kiválasztásnál az utópia nyilvánvaló.

A nyereségvágy kiirtása, a gazdasági tevékenységnek az erkölcsi államcél alá rendelése, a jövedelemelosztás állami szabályozása, a nők nemi szabadságának korlátozása, a pénzgazdálkodás kiküszöbölése, a nevelés, mely után az igazságszolgáltatás feleslegessé fog válni stb. nagyrésztben utópisztikus, mert megvalósulásának bizonyos feltételeit és akadályait elhanyagolja.

A stoikus Z e n o javaslata: "az emberiség éljen természetes életet, tegye azt, amit ösztönei diktálnak, vegyen példát az állatokról és bontson fel minden közösséget, ha terhére van", valóban utópisztikus, mert - attól eltekintve - hogy megvalósulása aránytalan nehézségekbe ütközik, még mindig ott a kérdés, hogy a boldogságot meghozza e tényleg az előálló új állapot? Jó lett volna azt is kifejtenie rátnak, hogy a stoa erkölcsi eszménye a természet szerinti élet, amit Z e n o n n á l a bölcs élete szemléltet. "A bölcs nem tűr és nem alkalmaz kényszert; nem tesz rosszat és nem éri rossz, nem csal és nem csalódik /!/, birtokában van a tökéletes apáthiának, autonomiának és autarkiának, és méltóságában Zeusnak sem áll mögötte." /Horváth Barna: Ajogelmélet vázlat, 1937.

220.old./Az utópisztikus Zennónál nem itt a legkirivóbb?!

A zsidók utópiája:a zsidó világoraalom.Az utópia je - lentősége különösen látszik itt.Az elérhetetlen vágykép cselekvésre ösztönzött,s ha nem is az eredeti elgondolást,de egy minimumát sikerült megvalósítaniok.

A keresztyénségben,ami utópisztikus:hogy Isten or - szága megvalósuljon a földön.

Mennyire utópisztikus Korpokrates elgondolása,hogy a jövő országát egymással felebaráti szeretetben élő,kom - munisztikus kis keresztyén közösségek fogják alkotni.

Különben a legtöbb utópia a magántulajdon nélküli, kommunista társadalom képét nyújtja.Pl.Morus Tamás,Campa - nelle,Morelly,Bellamy utópiái.

Morus Tamás,aki Platonnal együtt az utópista szoci - alizmus megalapítója " De optimo rei publicae statu sive de nova insula Utopia " /1516./ c.művében rajzolta meg az esz - ményi államot.Államában vagyonszövetség van,termelési és fogyasztási kommunizmus,kilenc órai munkaidő,vallásszabad - ság ,családvédelem van,a nők egyenjogúak a férfiakkal;nála az állam nem végcél,csupán eszköz a boldogság elérésére; a király csak szinbólua az államnak,s alá van vetve a társadal - mi együttélés szabályainak; " Utópia " lakói mind elérik a kultura legmagasabb fokát.

M o r u s szíven viselte a szenvedő nép sorsát,s ezért rajzolta meg "Utópiát ", "Seholsincs - országot ".Ő azonban inkább kívánta,mint remélte állama megvalósulását, mert tudta,hogy "az ideák nem szállnak le a földre ".

Szerencsésen válogatta össze és emelte ki az "utó - piztikust " R á t z Kálmán C a m p a n e l l a állam - elméletéből.Campanella " A nap városá " - ban és a "Spanyol monarchiá " -ban megvalósítva látta a p á p a i v i l á g - u r a l m a t,a teljes kommunizmust.Nem lesz betegség,az ember repülni fog tudni,szabályozható lesz az időjárás, megszűnnek a háborúk,az emberek kétszáz évig élnek és het - ven évenként megifjodnak.Allami irányítás alá helyezi a fajfenntartást,amivel a fajnemesítést akarta megvalósítani; vezetők állapítják meg már gyermekkorban ,hogy ki milyen pályára alkalmas.Minden bűn okát a tudományban és az eret - nekségben látta.Ezen sarkalatos hibák kiküszöbölése után megvalósultnak vélte a boldog emberi együttlétet.

forradalmi utópiát irt M o r e l l y. "Lebegő

szigetek ", és a " Természet törvénykönyve " c. műveiben tagadja a magántulajdon jogosságát és hirdeti, hogy a társadalomban nincsen egyéb magántulajdon a munkaezközökön és a mindennapi használatra szánt tárgyakon kívül.

A legszellemesebb utópiát *V o l t a i r e* írta. At ő "Utópiájá" - ban társadalmi egyenlőség van, nincs papi uralom, nincs háború, megértés és udvariasság uralkodik, nincsenek feudok, ésszerűen gazdálkodnak, s az emberek egyetlen törekvése, hogy mielőtt nagyobb kulturára tegyenek szert.

Lényegében ezek a gondolatok, célkitűzések, vágyképek, államszervezeti **tervek** szerpelnek az angol és francia utópistáknál.

James *H a r r i n g t o n* "O c e a n a" - jában népképviselői rendszer uralkodik. Ez az eszme viszont csak az ő korában látszott utópisztikusnak.

John B e l l e r s "C o l l e g e s" - ben újszerű idea a nemzetközi bíróság felállítása a háború megakadályozására.

Erdekes képet rajzol *O y r a n o d e B e r g e - r a c* " Utazás a holdba ", " Utazás a Napba ", " Utazás a madarak országába " c. munkáiban. Ezek lakói fényűző jólétben élnek, nem vetik meg az érzékiség semmiféle fajtáját, arany és pompa vesz körül mindent. Aime az utópia leg-jellemzőbbje: az elérhetetlennek látszó eszményt színes, délibábszerű képekben festi meg.

Az angol *D e f o e* "Robinson" - jában egy olyan embertípus szerepel, aki a legmostohább körülmények között is feltalálja magát. Az angol életakarát utópiája ez. Az igazi utópiát el lehet hitetni, s ebből kifolyólag igen reális célok elérésére is fel lehet használni.

A francia forradalom után *B a b o e u f* hirdette a gazdasági egyenlőséget, ami után a társadalmi egyenlőség fog megvalósulni. Azt tartotta, hogy " amint a francia forradalom megdöntötte az abszolút királyságot, valamint a feudalizmust, és helyébe ültette a kapitalizmust, ugyanúgy kell megdöntenie az új mozgalomnak a kapitalista társadalmi rendet ". "

Baboeuf idejében ezek a gondolatok teljesen utópisztikusak voltak, mert hiszen az ideális kommunizmus létfeltételei hiányoztak. Elveiért kivégezték, de elgondolásai él-

tek tovább.

A modern utópisták csupán történeti szempontból tekinthetők utópistáknak, mert a maguk korában meg voltak győződve gondolataik realitásáról.

Az első nagy modern utópista Owen Robert azt hangoztatta, hogy az emberben levő jótulajdonságok csak akkor ~~csak~~ ~~akkor~~ fejlődhetnek ki, ha életviszonyaik ezt lehetővé teszik. Hogy mennyire hitte megvalósulhatását elméletének, bizonyítja gyártelepeinek szervezete. Gyárában elemi iskolát nyitott, munkahelyeit egészségügyi szempontok figyelembevételével építette, bevezette az aggkori és betegbiztosítást, fogyasztási szövetkezeteket létesített, s a jövődelmet egyenlő arányban osztotta szét a dolgozók között.

Az osztálykérdést s vele együtt a szociális kérdéseket is ilyen kommunisztikus telepek létesítésével vélte megoldani.

Telepeit a gazdasági válság elsodorta, mert nem vetett számot a kor gazdasági viszonyaival a szociális kérdések megoldásánál, s épen ezért vált utópistává. Nagy jelentősége volt mégis, mert a szövetkezeti eszme hangoztatásával utat mutatott a jövőnek, s felébresztette a vágyat az emberek társadalmi, politikai, erkölcsi viszonyainak megváltoztatására.

A Saint-Simon-ról elnevezett saint-simonizmus alapgondolata az egyetemes társulás eszméje. □ Ideális államában - melynek élén a szeretet vallásának főpapja áll - gazdasági hierarchia van; a termelési eszközök az állam tulajdonát képezik, s a termelt javakban mindenki abban az arányban részesül, amilyen arányban résztvett a közös munkában.. Minden a termelésért, nem az emberért történik. A társadalom hierarchián épül fel, melyben mindenki egyaránt parancsol és engedelmeskedik. Az államfősszavattörvény; egyéni szabadság nincs a feljebbvalói tiszteletet törvény kényszeríti ki. Elveit a neveléssel jobb belátásra birt polgársággal akarta megvalósítani.

A XIX.sz. első felének szocialista teoretikusai nagyrészt a társadalmon kívül álló, a társadalomtól megcsömörlött emberek voltak, s mint ilyenek, nem ismervén a nagy változások mozgató erőit, tévedtek utópiába.

Fourrier "Traité de l'association domestique

"agricol" /1822/, és " Le nouveau monde industriel et sociétáire" /1829/ c. műveiben ~~is~~ ~~ak~~ akarja a termelési anarchiát ~~ki~~ küszöbölni, s ennek folyamánként megszűnne a társadalmi anarchia és az emberek jobban élnének, szabadabbak lennének és az önzés ki-pusztulna közülük. Erősen utópisztikus gondolat Fourier-nél, hogy "mindenki egyenlő munkaidőt dolgozzék és egyenlő munkabért kapjon". Ezt az elvet még a bolsevisták sem tudták megvalósítani, mert például Stachanov bányász munkabérét tizszeresére emelték fel munkateljesítményének megfelelően. A testi és a szellemi képességek különbözősége miatt ennek az elvnek a megvalósulását nemcsak re-mélni^{nem} lehet, de talán még vágyodni sem lehet utána.

Saint Simonhoz hasonló elveket fejteget Cabot István "Voyage en Icari" /1842/ c. művében. Louis Blanc a "L'organisation du travail"-/1849/ ban az állam-szocializmus elméletét alapította meg. Államában a diktaturát addig tartotta szükségesnek, míg a nép meg nem érett a szocializmusra. Pierre J. Proudhon "Qu'est ce que la propriété?" c. híres művében tette azokat a megállapításokat, hogy: az állam erőszak-szervezet, a magántulajdon lopás, a vallás opium, s hogy a társadalmi reformot csak gazdasági reform után lehet megvalósítani.

A marxista szocializmus előfutárai: Wilhelm Weitling, aki először hangoztatta a munkásmozgalmak nemzetköziségét, Rodbertus Jagetzov, J.H.Thünen a munkások bérével és az ideális termelés rajzával foglalkoztak.

Utopisztikus elgondolásnak kell vennünk az an^archiát is, mert célkitűzései, politikai módszerei nem feleltek meg a kor termelő és társadalmi szerkezetének.-Az anarchizmus alapgondolata szerint az emberiség fejlődése az igazság és a szolidaritás felé kell, hogy haladjon. De hol az igazság és mi az igazság, s hogyan alakulhat ki minden faj, minden nemzet, és minden egyén közt a szo-

lidaritás? Mi lesz az a vágyérték, vágycél, ami képes lesz az egész emberiséget összefogni? S itt felmerül az a gondolat, hogy az utópia vajjon nem ellenmondásban álló érték élménye e? Érezzük, hogy az érték " a valóságból végzetesen és fájdalmasan hiányzik és még sem tudjuk nem érvényesnek tekinteni, ami azt jelenti, hogy nem tudunk rá nem törekedni, bármennyire sejtjük is e törekvés reménytelenségét". / Horváth Barna: Az utópia értelme. /

Az anarchisták elgondolásai szerint nincs állam, nincsenek társadalmi keretek és intézmények, nincs vallás, nincs idealisztikus színezetű tudomány. Az emberek csak addig élnek közösségben, amíg a szükséges termelő munkát el nem végzik; annak elvégzése után mindenki szabad és nyugodtan élhet a " vallást pótló tudománynak és művészetnek."

Az individualista anarchizmus leghíresebb képviselője Max Stirner, aki az állam helyébe az egoisták társaságát állítja, mely semmiféle kötöttséget nem ismer; mindenki maga dönthet a felől, hogy egyes erkölcsi elveket elfogad-e vagy sem? A kommunizmust megvetette, mivel ez " csak a nyomorban és a tudatlanságban teremt egyenlőséget."

A többi individualista anarchista: Elisée Reclus, Batthány Ervin gróf, és Schmidt Jenő. Ez utóbbi rendszerének alapelve a gnózis, az önismeret, amelynek segítségével " az emberben a végtelen szellemiség megszemélyesített alakját ismerte fel". Az anarchizmus megvalósulását egy új embertípus kialakulásától várta.

A kommunista és részben evangéliumi anarchizmus legnevezetesebbjei: Michail A. Bakunin és Alexejevics Pjotr Krapotkin herceg.

Kár, hogy Rátz Kálmán tanulmányában inkább csak magáról Bakuninról beszél, mint elveiről, célkitűzéseiről. Bakunin elméle-

tére a tanulmányban csak abból a hatásból következhetünk, amit az orosz ifjúságra gyakorolt. A nihilista ifjúság megvetette a társadalmi élet konvencionális formáit, különösen támadták a családot a vallást és inkább társadalmi, mint politikai formák ellen harcolt.

Bakunin művei: " Államiság és anarchia ", "Fédéralisme, socialisme et antithéologisme", "Dicu et l'État!"

Ugyanez áll Rátz Kálmánnak Krapotkin jellemzésére és ismertetésére is. Krapotkin legfőbb munkája: " Kölcsönös segítség mint társadalmi törvény".

Az a folyamat, amely a XVIII.sz. végén megindulva a szocialisztikus társadalmi rendszer kiépítésén fáradozott az anarchistákkal lezárult. Utopisztikus kor volt ez, mert hitt az eszmék azonnali megvalósíthatóságában, s nem vette eléggé tekintetbe a reális gazdasági és társadalmi körülményeket.

"Az utópista szocializmusnak és az anarchizmusnak közös jellemvonása, hogy a magántulajdon helytelenítését összekapcsolja magának a jogrend fennállásának helytelenítésével. ---A jogrend mint minden egyéb társadalmi kényszer elvetendő. A szofisták, a kynizmus és a régi stoa után itt újra találkozunk azzal a természetjogi ideállal, amely szerint a jog hiánya az eszményi állapot". / Horváth Barna: A jogelmélet vázlat, 1937. 248 old. / Pedig a példa eddig még mindig azt mutatta, hogy, a jogállamban mindig több a szabadság mint a jognélkülben".

Az utópista szocializmusnak kommunisztikus közösségek alkotására vonatkozó elgondolásaiból egy néhány momentum komoly és hatalmas erejű mozgalmak eredményeképpen / Oroszország/-ha nem is teljesen az eredeti elgondolás szerint- megvalósult.

A társadalomban jelenleg mutatkozó vagyoni, szellemi stb. eltérések egyre élesztik a vágyat az egyenlőség, a javakban egyformán való részesülés kiharcolására. A cél elérésére a k o m m u n i s z t i k u s k ö z ö s s é g e k b e n való beren-

dezkedés látszott és látszik a legalkalmasabbnak, s az utópista szocializmus hívei eziránti reményüket, vágyukat, a szocializmus hívei eziránti harcukat nem hajlandók feladni.

Az utópista szocializmus és a szocializmus között éles határvonalat vonni nem lehet, mindössze azt állapíthatjuk meg hogy mi az utópiából az, ami megvalósult.

Realitássá lett pl. Oroszországban a földközösség; nálunk a közbirtokosság/ erdő, mező, legelő közösségek stb./ fenntartására irányuló akaratban él a kommunisztikus közösség kialakítása utáni vágy. Ugyanez vallási téren megfigyelhető az egy Egyház megvalósítására irányuló vágyban és törekvésben. A közlekedésnek, a mozinak, a színháznak, fürdőnek, a vasutnak stb.-nek közös tulajdonba vétele mind a közösség utáni vágy kis jelenségei - a nagy és végleges teljes kommunizmus utópiájának megvalósult részletei.

A francia kommun bukása után az utópia más formákat vett fel. A modern technikai fejlődés volt az utópisták legfőbb problémája. Azt hitték, hogy a technika fejlődése meg fogja változtatni az emberek társadalmi kapcsolatait oly módon, hogy a jövőben mindenki képes lesz a legkevesebb munkával előteremteni magának a szükséges javakat...

V e r n e Gyula kedveltette meg fantasztikus regényeivel az ifjúsággal a technikai szellemet; Herbert Georg Wells műveiben: "Dr. Moreau szigete", "Időgép", "Emberek a holdban", "Álom", "Mars lakó a földön" stb. különböző technikai eszközökkel operál. Érdekes Jack L o n d o n "Vaspata" c. szocialista utópiája/ Alt Neuland/, amely egy zsidó államot mutat be keletkezése után husz évvel; J ó k a i M ó r " A jövő század regényé"-ben a jövő Magyarországot rajzolja le, amely egy Oroszország és Magyarország közt lezajló nagy, de vértelen háború után jön létre.

Rácz Kálmán H u x l e y "Szép új világ" c. könyvét csak irónikus műnek mondja, pedig az utópisztikus jellegzetes-

ségei mind megtalálhatók benne. Így pl. a tökéletes eszményi ember megrajzolása, harminc évszázad keleti és nyugati filozófusainak, vallásalapítóinak tér és időbeli megkötöttségen tulemelkedő tanításából. Ezek a tökéletes ember~~ek~~ alakítanak meg azt a kis mintatársadalmat, amely azután például szolgálná az emberiségnek.

Amint láttuk az utópiának hatalmas irodalma van. Az első pillanatban sokakban az a hit támadhat, hogy ezek az utópisták valami gondolatkalandorok voltak, akikkel nem is érdemes foglalkozni. De gondoljunk csak a mi életünkre! Mennyit tervezünk a lakásra, a családra, a szórakozásra, a párválasztásra, a szabadságra, a fizikai környezetre stb. vonatkozólag. De jó volna, ha így lenne, vagy úgy lenne! Nem?! Ime az utópia jelen van majd a cselekvés egész területén. A fejlődéshez szükséges is az utópia, amely sokszor tényleg csak egy-egy kor számára utópia. A gyakorlati életben az utópia jelentőségét talán ahhoz hasonlíthatnám ami az egyházi életben a hit. Amint az üdvösségre való hit képes volt és képes sok millió ember~~t~~ egy magasabb rendű erkölcsi élet elérésére sarkalni, úgy a gyakorlati életben az utópia - mely utat akar mutatni az embereknek politikai, erkölcsi és társadalmi helyzetük megjavítására - képes - s itt a nagy jelentősége - sok millió embert a felfelé való törekvésre, a kitűzött eszmék, érték, cél megvalósítására ösztönözni, ami által az utópia ha nem is az eredeti elképzelés szerint, de megvalósul~~sz~~, és utópia mennyei országából mind több és több lesz ~~=~~ realitássá. Az utópia ugyan a teljes megvalósulás ábrándjával kecsegtet~~sz~~, de tartsuk szem előtt azt a közmondást: "Nincs olyan jó, aminél jobb ne lehetne", s akkor látni fogjuk, hogy az utópiánakmaz a törekvése, hogy szkémát és tipust alakítson, ahol nincs kivétel, nincs történet, nincs fejlődés, már a mese határát surolja. De hiszen az utópia nem is a valóság, hanem az eszmény, az érték világa. Az emberi törekvés a boldogság érdekében nem mindig eszményt és értéket akar megvalósítani?! Bizonyos fokig mindnyájan utópisták vagyunk, és azoknak is kell lennünk: Akiben vágyképek nem születnek,

az fásult ember, egy szkeptikus, akinek minden mindegy, akinek nem fontos a haladás, a tökéletesség magasabb foka.

Amint nincs egyházi élet hit nélkül, aként nincs haladás utópia nélkül.-